

СТІЙКІСТЬ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Вітчизняна податкова система розвивається в умовах так званої «нової економічної реальності», яка характеризується неймовірною динамічністю суспільних змін, суперечливо поєднаних з уповільненою стагнацією і зростанням волатильності фінансових показників. У ситуації, що склалася, проблематика стійкості податкових надходжень набуває не тільки наукової актуальності, а й практичної значимості, оскільки покликана забезпечити безперебійне функціонування державних фінансів в період ініціації нових макроекономічних викликів, які потребують втручання у відтворювальні і перерозподільні процеси за допомогою заходів фіскальної політики.

З точки зору системного підходу стійкість податкової системи визначається як здатність до адаптації і динамічного якісного розвитку в умовах нових макроекономічних викликів. В даному випадку під «динамічним якісним розвитком» розуміється безперервне вдосконалення основних елементів податкової системи в процесі її функціонування, пов'язане не тільки з розвитком законодавства або підвищенням податкових надходжень, але і з оптимізацією перерозподільних процесів, що охоплюють всі складові податкових відносин і результативно проявляються в повному і своєчасному фінансовому забезпеченні суспільних потреб.

Позитивні макроекономічні відхилення сприяють зростанню податкових надходжень за рахунок впливу вбудованих стабілізаторів, за допомогою дискреційних заходів фіскальної політики у вигляді зниження податкових ставок (ефект Лаффера), а також за допомогою оптимізації виконання обов'язків по сплаті податку, що забезпечує більш повний облік інтересів платників податків. З іншого боку, при погіршенні загальної економічної ситуації в податковій системі задіюють специфічні інструменти, які слабо залежать від зовнішньої кон'юнктури, відбувається посилення або пом'якшення окремих норм, в результаті чого падіння податкових надходжень відбувається повільнішими темпами, ніж «стиснення» економіки в цілому.

Одним з найважливіших пріоритетів вдосконалення фіскальної політики держави є необхідність регулювання стійкості податкових надходжень. Додатковий імпульс актуалізації даної проблематики зумовлений безпрецедентним зростанням волатильності кон'юнктури світових ринків, яка, на думку вчених, надає комплексний дестабілізуючий вплив не тільки на плановірність фіскальних платежів, ініціюючи ризики невиконання планів по мобілізації доходів, але і на економічне зростання в цілому.

Беручи до уваги той факт, що доходи бюджету генеруються в рамках перерозподільних процесів, їх стабільність буде в значній мірі визначатися параметрами суспільного відтворення. Разом з тим, специфічність структури податкової системи передбачає наявність механізмів, що забезпечують в деякій мірі виборчу спряженість параметрів її функціонування з кількісними і якісними характеристиками розвитку економіки.

До таких механізмів відносяться, в першу чергу, вбудовані стабілізатори, які являють собою елементи податку, пов'язані з динамікою податкової бази і сприяють автоматичному приросту податкових надходжень в ситуації економічного підйому та їх скорочення – в період стагнації.

Практичний досвід розвинених країн свідчить про активне застосування дискреційних методів податкового регулювання в кризові періоди: найбільш часто змінюються податкові ставки, причому цільова орієнтація їх вольового коригування визначається як необхідністю підвищення податкових надходжень, так і стимулюванням відтворювальних процесів.

В Україні переважає фіскальний підхід до обґрунтування дискреційних цілей податкової політики, оскільки пріоритет віддається збільшенню податкового тиску (в даному випадку мова йде про ЄСВ і ПДВ). У зв'язку з цим чинна вітчизняна податкова система зазнає критики через фактичну відсутність ефективних вбудованих стабілізаторів, що дозволяють оперативного коригувати обсяги, які вилучаються з відтворювального кругообігу фінансових ресурсів в умовах економічної нестабільності.

Проблематика моделювання податкових баз досить розгорнуто досліджується в рамках методів оцінки податкового потенціалу. Узагальнюючи накопичений науково-практичний досвід можна виділити два методичних підходи до їх характеристики: розширений – заснований на імплікації агрегованих змінних, які узагальнено відображають податкову базу за допомогою макроекономічних індикаторів, що обчислюються на основі системи національних рахунків; звужений (прагматичний) – полягає в застосуванні в економетричних моделях звітних показників, що визначаються відповідно до вимог чинного податкового законодавства та зафіксованих в деклараціях та іншій звітності.

Отже, стійкість податкових надходжень вимагає дійсно стабілізаційних податкових заходів на рівні держави, на основі захисту прав та капіталу кожного платника податків, так як вплив фіскальної системи на економіку є визначальним.